

הקדמה להקדמה

א. משנה קידושין א:א

האשה נקנית בשלש דרכים וקונה את עצמה בשתי דרכים. נקנית בכסף בשטר ובביאה...

תלמוד ירושלמי (וילנא) מסכת קידושין פרק א

כיני מתני': או בכסף או בשטר או בביאה. ותני ר' חייא כן: לא סוף דבר בשלשתן אלא אפילו באחד מהן.

ב. דברים כב, יג

פי' קח איש אשה וקח אליה וישנא:

ג. דברים כד, א

פי' קח איש אשה ובעלה וקנה אם לא תמצא סן בעיניו...

בעית קידושין כמצוה: יש מצוה

ד. קידושין מא ע"א

משנה: האיך מקדש בו ובשלוחו, האשה מתקדשת בה ובשלוחה...

גמרא: השתא בשלוחו מקדש, בו מיבעיא?

- אמר רב יוסף: מצוה בו יותר מבשלוחו, כי הא דרב ספרא מחרין רישא, רבא מלח שיבוטא.
- איכא דאמרי בהא [בשלוחו] איסורא נמי אית בה, כדרב יהודה אמר רב דאמר רב יהודה אמר רב אסור לאדם שיקדש את האשה עד שיראנה שמא יראה בה דבר מגונה ותתגנה עליו ורחמנא אמר ואהבת לרעך כמוך.
- וכי איתמר דרב יוסף, אסיפא איתמר: "האשה מתקדשת בה ובשלוחה", השתא בשלוחה מיקדשא, בה מיבעיא? אמר רב יוסף מצוה בה יותר מבשלוחה, כי הא דרב ספרא מחרין רישא רבא מלח שיבוטא, אבל בהא איסורא לית בה כדר"ל דאמר ר"ל טב למיתב טן דו מלמיתב ארמלו.

ה. יבמות סא ע"ב

משנה: לא יבטל אדם מפריה ורביה אלא א"כ יש לו בנים...

גמרא: הא יש לו בנים, מפריה ורביה בטיל, מאשה לא בטיל. מסייעא ליה לרב נחמן אמר שמואל, דאמר אף על פי שיש לו לאדם כמה בנים אסור לעמוד בלא אשה, שנאמר "לא טוב היות האדם לבדו".
ואיכא דאמרי הא יש לו בנים בטיל מפריה ורביה ובטיל נמי מאשה. נימא תיהוי תיובתא דרב נחמן אמר שמואל? לא, אין לו בנים נושא אשה בת בנים, יש לו בנים נושא אשה דלאו בת בנים [אבל עדיין מתחתן].

ו. פסחים מט ע"א

משנה: ההולך לשחוט את פסחו ולמול את בנו ולאכול סעודת אירוסין בבית חמיו, ונזכר שיש לו חמץ בתוך ביתו, אם יכול לחזור ולבער ולחזור למצותו יחזור ויבער, ואם לאו מבטלו בלבו...
גמרא: ... תניא רבי שמעון אומר כל סעודה שאינה של מצוה אין תלמיד חכם רשאי להנות ממנה. כגון מאי? אמר רבי יוחנן כגון בת כהן לישראל ובת תלמיד חכם לעם הארץ...

ז. תלמוד ירושלמי (וילנא) מסכת ברכות פרק ט הלכה ג

אמר רבי יוסי בי ר' בון בשם שמואל: כל המצות טעונות ברכה בשעת עשייתן, חוץ מתקיעה וטבילה. ויש אומרים קדושין בבעילה.

בעית קידושין כמצוה: אין מצוה

ח. מועד קטן יח ע"ב

אמר שמואל: מותר לארס אשה בחולו של מועד, שמא יקדמנו אחר... לימא מסייע ליה, "אין נושאין נשים במועד, לא בתולות ולא אלמנות, ולא מיבמין, מפני ששמחה היא לו," הא לארס שרי?
• 'לא מיבעיא' קאמר: לא מיבעיא לארס דלא קעביד מצוה, אלא אפילו לישא נמי דקא עביד מצוה אסור.
• תא שמע: דתנא דבי שמואל "מארסין, אבל לא כונסין. ואין עושין סעודת אירוסין ולא מיבמין מפני ששמחה היא לו!" שמע מינה.

ט. ביצה לו-לז.

משנה: ... ואלו הן משום רשות: לא דנין ולא מקדשין ולא חולצין ולא מיבמין...

גמרא: ... "ואלו הן משום רשות: לא דנין" והא מצוה קעביד! לא צריכא דאיכא [בית דין] דעדיף מיניה. "ולא מקדשין": והא מצוה קעביד! לא צריכא, דאית ליה אשה ובנים.

בעית קידושין כמצוה: ?

י. כתובות ז ע"בד

תניא אידך: "מברכין ברכת חתנים בבית חתנים, וברכת אירוסין בבית האירוסין." ברכת האירוסין מאי מברך?

- רבין בר רב אדא ורבה בר רב אדא תרוייהו משמיה דרב יהודה אמרי "בא"י אמ"ה אשר קדשנו במצותיו וצונו על העריות ואסר לנו את הארוסות והתיר לנו את הנשואות על ידי חופה וקדושין."
- רב אחא בריה דרבא מסיים בה משמיה דרב יהודה "בא"י מקדש ישראל על ידי חופה וקדושין."
- מאן דלא חתים, מידי דהוה אברכת פירות ואברכת מצות. ומאן דחתים, מידי דהוה אקידושא.

שיטה א': יש מצוה (רמב"ם כפשוטו)

יא. שאילתות דרב אחאי פרשת וזאת הברכה שאילתא קסה

דמיחייבין דבית ישראל למינסב נשי ואולודי בני ומיעסק בפריה ורביה דכתי' (ירמ' כט:ו) "קחו נשים והולידו בנים ובנות." ולא מיבעי' ישראל אלא אפילו גוים מיפקדי אפריה ורביה, דכתיב "ואתם פרו ורבו."

יב. נצי"ב, העמק שאלה לשאילתא קסה ס"ק א'

ביאר רבינו דעיקר מצות פו"ר הוא ע"י קידושין וחופה דרך נשואי אשה

יג. ספר המצוות לרמב"ם סדר המצוות - מצוות עשה

ריב, ריג פריה ורביה ולבעול בקידושין.

יד. ספר המצוות לרמב"ם מצוות עשה ריב

והמצוה הרי"ב היא שצונו לפרות ולרבות ולכוין לקיים המין, וזאת היא מצות פריה ורביה, והוא אמרו יתעלה (בראשי' א) פרו ורבו...

טו. ספר המצוות לרמב"ם מצוות עשה ריג

והמצוה הרי"ג היא שצונו לבעול בקדושין ולתת דבר ביד האשה או בשטר או בביאה. וזו היא מצות קדושין. והרמז עליו אמרו (תצא כד) כי יקח איש אשה ובעלה וגו', הורה שהוא יקנה בבעילה (קדושין ד ב)...

טז. רמב"ם הלכות אישות הקדמה

הלכות אישות. יש בכללן ארבע מצוות, שתי מצוות עשה, ושתי מצוות לא תעשה. וזה הוא פרטן: (א) לישא אשה בכתובה וקידושין. (ב) שלא תבעל אשה בלא כתובה וקידושין. (ג) שלא ימנע שאר כסות ועונה. (ד) לפרות ולרבות ממנה. וביאור מצוות אלו בפרקים אלו.

יז. רמב"ם הלכות אישות פרק א-ב

א: קודם מתן תורה היה אדם פוגע אשה בשוק, אם רצה הוא והיא לישא אותה מכניסה לביתו ובעלה בינו לבין עצמו ותהיה לו לאשה. כיון שנתנה תורה נצטוו ישראל שאם ירצה האיש לישא אשה יקנה אותה תחלה בפני עדים ואחר כך תהיה לו לאשה שנאמר +דברים כ"ב+ כי יקח איש אשה ובא אליה.

ב: וליקוחין אלו מצוות עשה של תורה הם, ובאחד משלשה דברים האשה נקנית, בכסף או בשטר או בביאה, בביאה ובשטר מן התורה ובכסף מדברי סופרים, וליקוחין אלו הן הנקראין קידושין או אירוסין בכל מקום, ואשה שנקנית באחד משלשה דברים אלו היא הנקראת מקודשת או מאורסת.

יח. שיטה מקובצת מסכת כתובות דף ז עמוד ב (מן רמב"ן)

ובתוס' כתבו בשם רבינו יחיאל מפאריש שהיה מנהג לברך על פי הירושלמי, מכיון דלא חזינן בגמ' דילן להדיא דפליג בהא, כי הרבה ברכות אנו מברכין שאין בתלמוד שכתב נתן לנו כלל לברך על המצוה. והמנהג [שלא לברך ברכת המצוה] מנהג טעות היה לפי שסוברים דקידושי אשה רשות דכי יקח איש אשה רשות ואינו כן אלא מצוה היא כמו שיש מצוה בפריה ורביה.

יט. רמב"ם הלכות אישות פרק טו:טז

אף על פי שקיים אדם מצות פריה ורביה הרי הוא מצווה מדברי סופרים שלא יבטל מלפרות ולרבות כל זמן שיש בו כח, שכל המוסף נפש אחת בישראל כאילו בנה עולם. וכן מצות חכמים היא שלא ישב אדם בלא אשה שלא יבא לידי הרהור, ולא תשב אשה בלא איש שלא תחשד.

כ. מגיד משנה הלכות אישות פרק א:ד

והבא על האשה שלא לשם אישות עובר בעשה, דרחמנא אמר "כי יקח איש אשה ובעלה" והיתה לו לאשה [ע"י דברים כא:יג] - כשירצה לבא עליה יהיה באישות.

כא. קונטרסי שיעורים קידושין א:טו

וצ"ל דגם לרמב"ם ור' יחיאל מצות קידושין תליא במצות פריה ורביה, וכל שאינו מחוייב בפריה ורביה גם במצות קידושין אינו מחוייב.

שיטה ב': אין מצוה אלא הכשר לפו"ר (רא"ש)

כב. ביאור על ספר המצוות לרס"ג (הרב פערלא) עשין עשה סט

מקח כסף ושטר וביאה במ באשה תריד. לכאורה נראה דהכוונה למצות קידושי אשה שמנה הרמב"ם בסה"מ (עשין רי"ג)... ולכן נראה דרבינו הגאון ז"ל אין כוונתו כאן למנות מ"ע דכי יקח איש אשה ובעלה. וס"ל כדעת הרא"ש דאין בזה שום מצוה כלל מטעם שביארנו. אבל כוונתו כאן למצות עשה דפרו ורבו. וס"ל דמצות קידושין ונשואי אשה אינה אלא מצות פו"ר.

כג. הר"ן על הרי"ף מסכת קידושין דף טז עמוד ב

אשמענין מתניתין דמצוה בה יותר מבשלוחה דאע"ג דאשה אינה מצוה בפריה ורביה מ"מ יש לה מצוה מפני שהיא מסייעת לבעל לקיים מצותו...

כד. הר"ן על הרי"ף מסכת כתובות דף ב עמוד א

ואם תאמר היכן מצינו ברכה כגון זו שמברכין על האסור והלא אין מברכין שאסר לנו אבר מן החי והתיר לנו את השחוט ועוד מה [ענין להזכיר בברכה זו עריות ועוד למה] אין מברכין במטבע קצר אשר קדשנו על הקדושין כשם שמברכין על כל המצות במטבע קצר על המילה ועל השחיטה...

כה. רא"ש מסכת כתובות פרק א סימן יב

ויש שכתבו שצריך לעשות אחר האירוסין דילמא הזרא בה האשה והיא לה ברכה לבטלה. ועוד שבכל המצות לפי שמזכירין עשיית המצוה מברכין עליהן עובר לעשייתן אבל כאן אין מברכין אשר קדשנו לקדש האשה וכיון שאין מזכירין עשיית המצוה אין צריך לברך עובר לעשייתן...

יש מקשין על נוסח ברכה זו למה אין מברכין "אשר קדשנו במצותיו וצונו לקדש את האשה"! ועוד היכן מצינו ברכה כזאת שמברכין על מה שאסר לנו הקב"ה, והלא אין אנו מברכין שאסר לנו אבר מן החי והתיר לנו את השחוט! ועוד מה ענין להזכיר עריות בכאן? ועוד מה לנו להזכיר חופה בכאן, כיון שמברכין ברכת ארוסין בבית האירוסין ובלא חופה? ונ"ל כי ברכה זו אינה לעשיית המצוה, כי פריה ורביה היינו קיום המצוה, ואם לקח פלגש וקיים פריה ורביה אינו מחוייב לקדש אשה...

וברכה זו נתקנה לתת שבח להקב"ה אשר קדשנו במצותיו והבדילנו מן העמים וצונו לקדש אשה המותרת לנו ולא אחת מן העריות. והזכירו בו איסור ארוסות והיתר נשואות בחופה וקידושין שלא יטעה אדם לומר שהברכה של קידושין נתקנה להתירה לו, לכך הזכירו חופה לומר דדוקא ברכת חופה היא המתרת הכלה. ולהכי נמי הקדימו חופה לקידושין לומר "והתיר לנו את הנשואות על ידי חופה שאחר ברכת הקידושין".

כו. שו"ת הרא"ש כלל כו סימן א

וששאלת שמצאת כתוב בשאלות ותשובות על שם רבי יצחק אלפסי ז"ל שאין לברך ברכת אירוסין אלא קודם הקידושין. וכן ברכת להכניסו בבריתו קודם גמר המילה, לפי שכל המצות מברכין עליהם עובר לעשייתן. ודאי כן הוא כמו שכתבת והמברך אחר הקידושין טועה הוא ומחזירין אותו.

כז. שו"ת משנה הלכות חלק יז סימן נט

והנה ברכה זו ליתא בגמ' והגאונים תיקנו ברכה זו ["אשר צג"], וע"י רמב"ן פסחים ז' ע"ב וחי' הר"ן שם, ונלפענ"ד דתלוי במחלוקת אי ברכת הקידושין הוא ברכת המצוה לקדש או שהוא ברכת הודאה, וכפי מה שכתב הרא"ש שעיקר המצוה הוא פו"ר והקידושין הוא כהכנה והכשר למצוה...

כח. משנה גיטין ד:ה (גיטין מא.-:)

מי שחציו עבד וחציו בן חורין עובד את רבו יום אחד ואת עצמו יום אחד, דברי בית הלל. אמרו לו בית שמאי תקנתם את רבו ואת עצמו לא תקנתם, לישא שפחה אי אפשר שכבר חציו בן חורין, בת חורין אי אפשר שכבר חציו עבד! יבטל? והלא לא נברא העולם אלא לפריה ורביה שנאמר (ישעיה מ"ה) "לא תהו בראה לשבת יצרה"! אלא מפני תקון העולם כופין את רבו ועושה אותו בן חורין וכותב שטר על חציו דמיו. וחזרו בית הלל להורות כדברי בית שמאי:

כט. תוספות מסכת גיטין דף מא עמוד ב "לא"

הא דלא נקט קרא דפרו ורבו משום... וה"ר יצחק ברבי מרדכי מפרש דנקט לשבת יצרה משום דשייך אף בצד עבדות, אבל פרו ורבו לא שייך אלא בצד חירות.

ל. יבמות כ ע"א

"אלמנה לכהן גדול [חולצת ולא מתייבמת]" קפסיק ותני "לא שנא [אלמנה] מן הנשואין ולא שנא מן האירוסין." בשלמא מן הנשואין, עשה ולא תעשה ואין עשה דוחה לא תעשה ועשה, אלא מן האירוסין לא תעשה גרידא הוא, יבא עשה וידחה לא תעשה!

לא. ספר חרדים מצוות עשה פרק ד:יה

לברך כהן את ישראל שנאמר "כה תברכו את בני ישראל" וישראל העומדים פנים כנגד פני הכהנים בשתיקה ומכונים לבם לקבל ברכתם כדבר ד' הם נמי בכלל המצוה...

לב. קונטרסי שיעורים קידושין א:טו

ואפשר לומר דאין כוונת שמואל דחייב לקדש ומקיים מצוה בקידושין, דאיה"נ דאין בקידושין שום מצוה, רק אם עומד בלא אשה עובר בלאו ד"לא טוב היות האדם לבדו"...